

ביאורים

הרבה ספרים נכתבו על תיקון המידות. הרמב"ם מחדש לנו שהספר היסודי והבסיסי ביותר הוא התורה בעצמה! היא זו שמתווה לנו את הדרך לתיקון הנפש. ובכך נותן הרמב"ם פרשנות חדשה לפסוק: "תורת ה' תמימה משיבת נפש" [תהלים יט, ח]. הספר העיקרי שהוא משיב את הנפש, דהיינו שמדריך אותה איך לשוב לישרות ולטבע שלה, הוא התורה. הסיבה לכך היא בגלל שהתורה היא תמימה, שלמה, ולא החסירה שום פרט בצמיחתו הנפשית של האדם. ולכן אם התורה לא אמרה להתנזר מפרט מסוים אין להתנזר ממנו.

הרמב"ם אומר שהיחס של התורה לנזיר שהזיר את עצמו מן היין הוא שלילי, "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש" [במדבר ו, יא]. הכהן צריך לכפר על האדם שהתנזר מהנאות החיים ובראשם מהיין המשמח לבב אנוש. התורה אומרת שהוא נטה והתרחק ממה שראוי לנפש. הוא עשה מעשה שהשפיע לרעה על הנפש והסיט אותה מהישרות הבסיסית שלה. הרמב"ם הביא דוגמה זו כי היא ראייה מוצקה כנגד ההמון החושבים שמעשי קיצוניות הם טובים. הנה אדם, שבמבט חיזוני פרש מהבלי העולם ובוודאי הוסיף לימוד תורה ופרישות. האדם הרגיל עומד מן הצד ומביט בו בהתפעלות. הרמב"ם לא מתלהב מכך. התורה אינה מעודדת פרישות. לא רק שהיא לא תומכת בכך אלא היא חושבת שזה חטא. קיצוניות היא חטא ומחלה, סטייה למקום לא בריא.

התורה מדייקת בדבריה ואומרת שזה חטא "על הנפש". שלא כמו עבירה רגילה שהיא ביחס לאלוהים, סטייה מידתית היא ביחס שבין האדם לעצמו. הוא לא עובר על לאו מדאורייתא אבל עושה מעשה חמור עוד יותר, הוא סר מדרכה של תורה. הוא לא עובר על מצווה נקודתית אלא בכלל אינו מבין איך התורה רוצה שאנחנו נחיה. וזה מה שהנביא זכריה עונה לאותו שואל - הקב"ה רוצה חיים ישרים ומוסריים. הוא אינו חפץ במעשים מוזרים ולא שגריים. זוהי דרך התורה.

הרחבות

• דרך האמצע - פשרה?

ואמנם פונה שיהיה האדם טבעי, הולך בדרך האמצעית. דרך האמצע היא הדרכה של "התורה השלמה המשלמת אותנו". התורה מכוונת אותנו להשתמש במכלול כוחות הנפש בלי לוותר על שום ערך או צורך. בזה מבהיר הרמב"ם שדרך האמצע איננה פשרנות או ויתור, אלא שלימות כוללת. זהו תהליך דיאלקטי של מפגש בין שני קצוות מנוגדים - תזה ו'אנטיתזה' שיוצר מציאות חדשה הכוללת את שניהם יחד - 'סינתזה'. לכן בתחילת הפרק, הרמב"ם לא הסתפק ברשימה שמית של המידות הקיצוניות, אלא טרח לקרוא שם מדויק למידה האמצעית שמאזנת אותם.

• למה פרישות נחשבת חטא?

וכי על אי זה נפש חטא זה? על שמנע עצמו מן היין. בניגוד להשקפה הנוצרית, היהדות מביטה על הגוף והנפש כיחידה אחת שמרכיבה את דמותו של עובד ה'. קיום המצוות בשלימות נעשה רק בשיתוף פעולה הדוק ביניהם. לכן, כשם שפגיעה בנפש היא חטא, כך הפגיעה בגוף היא חטא.

שאלות לדין

מה דרך האמצע ביחס לאכילה ושתייה? האם ומתי מותר להרבות בהם? האם מותר ללכת למסעדה כדי להתענג על מאכלים ערבים? האם יש עניין להרבות בתענויות למי שגופו חזק?

איזו מעלה חשובה יותר - האמת או השלום?

וזאת התורה השלמה, המשלמת אותנו, כמו שהעיד עליה יודעה: "תורת ה' תמימה ... התורה בדרך הוהב מחכימות פתי" (תהלים יט, ח) - לא זכרה דבר מזה. ואמנם פונה שיהיה האדם טבעי, הולך בדרך האמצעית: יאכל מה שמותר לו לאכל בשווי, וישתה מה שמותר לו לשתות בשווי, ויבעל מי שמותר לו לבעל בשווי, וישב המדינות בצדק ובישר, לא שישכן במערות ובהרים, ולא שילבש השער והצמר, ולא שיטריח הגוף ויענהו. והזהיר מזה במה שבא אלינו בקבלה. אמר בגזיר: "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש" (במדבר ו, יא), ואמרו: "וכי על אי זה נפש חטא זה? על שמנע עצמו מן היין. והלא דברים קל וחומר, אם מי שצער עצמו מן היין צריך כפרה, המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה" (תענית יא ע"א).

ובמסורות נביאנו ומעתיקי תורתנו, ראינום מכונים אל השווי, ואל שמירת נפשותיהם וגופותיהם, כאשר תחייב התורה. והשיב ה' יתעלה על ידי נביאו, למי ששאל על צום יום אחד בשנה, האם יתמיד בזה או לא, והוא אמרם לזכריה: "האבכה בחדש החמשי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים" (זכריה ז, ג), והשיבם: "כי צמתם וספוד בחמישי ובשביעי" [ו] שבעים שנה, הצום צמתני אני, וכי תאכלו וכי תשתו, הלוא אתם האכלים ואתם השתיים" (שם שם, ה-ו). אחר כך צום בצדק ובמעלה בלבד, לא בצום, והוא אמרו להם: "כה אמר ה' צבאות לאמר, משפט אמת שפטו, וחסד ורחמים עשו איש את אחיו" (שם שם, ט) וכו'. ואמר אחרי כן: "כה אמר ה' צבאות, צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים, והאמת והשלום אהבו" (שם ח, יט). ודע, כי 'אמת' - הן המעלות השכליות, לפי שהן אמתיות, לא ישתנו, כמו שזכרנו בפרק השני; וה'שלום' - מעלות המידות, אשר בהן יהיה השלום בעולם.

המשלמת אותנו - המביאה אותנו לשלימות. מזה - מן הפרישות הקיצונית. בשווי - באופן מאוזן. בקבלה - בדברי חז"ל. למי ששאל - יהודי גלות בבל בתחילת ימי בית שני, שאלו האם להמשיך בצומות החורבן. בחמישי ובשביעי - תענית תשעה באב שהיא בחודש החמישי וצום גדליה שהוא בחודש השביעי. במעלה - מעלות המידות.

